

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL YETKİNLİK BEKLENTİSİ VE OTOMATİK DÜŞÜNCELERİN, YAŞANILAN SOSYAL BİRİM VE CİNSİYET AÇISINDAN İNCELENMESİ

T.Fikret Karahan*, Mehmet E.Sardoğan*, Eyüp Özkamalı**, Özlem Mentеш***

ÖZET

Bu araştırmada, lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşüncelerin, öğrencinin yaşadığı sosyal birim (aile, akraba yanı, yurt) ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Örneklem toplam 455 öğrenciden oluşmaktadır. Verilerin toplanması amacıyla Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği-Ergen Formu, Otomatik Düşünceler Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde Tek Yönlü Varyans Analizi, t-testi ve LSD tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular, lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi düştükçe olumsuz otomatik düşüncelerin arttığını; yurttan kalan öğrencilerde, aile ve akraba yanında kalan öğrencilere göre sosyal yetkinlik beklentisinin daha düşük, olumsuz otomatik düşüncelerin ise daha fazla olduğunu göstermektedir. Araştırmada ayrıca cinsiyete göre sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşünceler açısından önemli bir farklılığın bulunmadığı saptanmıştır. Elde edilen bulgular; sosyal yetkinlik beklentisi düzeyi düşük, olumsuz otomatik düşünceleri yoğun olan ve yurttan kalan lise öğrencilerinin, psiko-sosyal desteğe daha çok ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Yetkinlik beklentisi, sosyal yetkinlik beklentisi, otomatik düşünce, lise öğrencisi.

ABSTRACT

In this study, the differentiation between social

efficacy expectancy and automatic thoughts, living place (family-relatives-dormitory) and gender were investigated in high school students. Social Efficacy Expectancy Scale-Adolescent Form, Personal Information Form and Automatic Thoughts Questionnaire were used to. When analysing the data One Way ANOVA, t-test and LSD test techniques were utilized. The findings of the study are; when the levels of social efficacy expectancy are lower, the number of automatic thoughts of students have higher rate. Students who stayed in dormitory have lower levels of social efficacy expectancy and high rate in the numbers automatic thoughts than other students who were stayed with their family and relatives. There is no significant difference between social efficacy expectancy and automatic thoughts in terms of gender. The findings; high school students who have low levels social efficacy expectancy more negative automatic thoughts, and living in dormitory have in a need of psycho-social support.

KEY WORDS: Efficacy expectancy, social efficacy expectancy, automatic thought, high school students.

Kendini yetkin görme; bireyin sahip olduğu kapasiteleriyle ilgili düşüncelerini (Bandura, 1997) ve toplum içinde sergilediği davranışlar açısından kendini yeterli görmesi durumunu ifade etmekte olup (Lane, Lane & Kyprianou, 2004), psikolojik süreçler içerisinde önemli bir yer tutmaktadır (Bandura, Barbaranelli,

* Yrd.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, tfikretkarahan@hotmail.com; sardogan@omu.edu.tr

** Arş.Gör.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, ozkamali@omu.edu.tr

*** Psikolojik Danışman, Ticaret Meslek Lisesi/Ordu, mermaidozlem@hotmail.com

Caprara & Pastorelli, 1996). Bir itici güç olarak yetkinlik algısı bireyin kendini daha çok geliştirmesine (Fan & Mak, 1998) ve yeni davranışlar kazanarak bunları etkili bir şekilde kullanmasına (Schunk & Gunn, 1986) zemin oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yetkinlik beklentisi; bilişsel işlevler (Bandura, 1993; Fan & Mak, 1998), öğrenme yaşantıları, akademik motivasyon ve akademik başarı (Jonson-Reid, Davis, Saunders, Williams & Williams, 2005; Bandura, Barbaranelli, Caprara & Pastorelli, 1996; Schunk, 1991; Schunk, 1990; Schunk, 1989), duygusal tepkiler (Feltz & Payment, 2005) meslek seçimi, atılgnlık düzeyi, sosyal ilişkiler ve sosyal beceriler (Schunk, 1991) üzerinde etkili olmaktadır. Bandura (1997), daha geniş kapsamlı bir bakış ile kendini yetkin görme durumunun; bireyin yapabilecekleri konusunda yüksek motivasyona, genel kişisel performansın yükselmesine ve olumlu duygulanım durumunun yerleşmesine yardımcı olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında yetkinlik algısı bireyin psikolojik sağlığını da yakından etkilemektedir. Sosyal yetkinlik beklentisi ise yetkinlik algısına dayalı olarak bireyin sosyal çevresiyle kurduğu ilişkiler, olaylar ve insanlar üzerinde etkili olma davranışının temel kaynağı olarak tanımlanmaktadır (Matsushima & Shiomi, 2003; Gresham, 1984). Yapılan araştırmalar; anne – babadan ve çevreden kötü muamele gören (Kim & Cicchetti, 2003), ebeveyn güvensiz bağlanma tarzı geliştiren (Coleman, 2003) ve herhangi bir engeli bulunan çocuklarda sosyal yetkinlik beklentisinin düşük olduğunu (Gresham, Evans & Elliott, 1988) ve uyumlu davranışlar geliştiremediklerini (Stanley & Maddux, 1986) göstermektedir.

Connly (1989) sosyal yetkinlik beklentisini, sosyal ilişkilerde bireysel becerilere bağlı olarak sergilenen performans hakkında, bireyin kendisine yönelik bakış açısı olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle; sosyal etkililik, sosyal ilişkilerde gösterilen çaba, bir sosyal gruba ya da etkinliğe katılma, insanlardan yardım alıp verme ve dostça ilişkiler kurma gibi becerileri sergile-

mevi gerektirmektedir (Akt.: Bilgin, 1999). Bu beceriler sergilenirken, olumlu ya da olumsuz otomatik düşünceler bireyin kendini yetkin görme eğilimini etkileyebilmektedir. Otomatik düşünceler olumlu ya da olumsuz biçimde bütün insanlarda bulunmakta ve davranışlar üzerinde etkili olmaktadır. Genellikle bireyin kendini değerlendirmesi, olayları yorumlaması ve sosyal çevreden aldığı uyarıcılarla (Beck, Freeman & Davis, 2004), sözel veya hayali formda ve bilinçle uyum içinde (Wells, 1997), hızlı, seri ve spontan bir şekilde (Beck, 1976) ortaya çıkmaktadır. Otomatik düşünceler özellikle bireyin kendisini rahatsız hissettiği olaylar karşısında (Free, 1999), hiçbir çaba harcamadan kendi kendine (Persons, 1989) ortaya çıkmaktadır. Duygusal bozuklukların altında ise olumsuz otomatik düşünceler yatmaktadır (Wells, 1997). Yukarıda yapılan açıklamalara dayalı olarak bu araştırmada ergenlerde sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşüncelerin; okul akademik takvimi süresince öğrencinin yaşadığı sosyal birime (yurtta, akraba yanında ya da aile yanında) ve cinsiyete göre değişip değişmediği incelenmiş ve şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal yetkinlik beklentisi düzeyine göre, öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmakta mıdır?
2. Yaşadığı sosyal birime göre, öğrencilerin Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği ve Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmakta mıdır?
3. Kız ve erkek öğrencilerin Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği ve Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmakta mıdır?

YÖNTEM

Evren

Araştırmanın evrenini, 2004-2005 öğretim yılında Ordu il merkezinde devlet lise ve dengi okullarında 1., 2. ve 3. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır.

Örnekleme

Araştırmanın örnekleme, katlamalı örnekleme yöntemiyle belirlenen; Ordu Ticaret Meslek ve Anadolu; Anadolu Meslek, Güzel Sanatlar, Ordu Lisesi ve Cumhuriyet Liselerinde, 1., 2. ve 3. sınıflara devam eden öğrenciler arasından, random örnekleme yöntemiyle seçilen 455 öğrenciden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği Ergen Formu, Otomatik Düşünceler Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu'nda öğrencinin yaşadığı sosyal birimi (aile yanı, akraba yanı, yurt) ve cinsiyetini belirlemeye dönük sorulara yer verilmiştir.

Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği-Ergen Formu SYBÖ

Bilgin (1999) tarafından, kendini yetkin görme beklentisinin dayanıklılık boyutu esas alınarak geliştirilen ölçek 40 maddeden oluşmaktadır. Beşli derecelendirme tipine göre cevaplanan ölçekte; her zaman (5), sık sık (4), bazen (3), arada sırada (2) ve hiçbir zaman (1) seçenekleri bulunmaktadır. Alınabilecek puanlar 40-200 arasında değişmekte olup, yüksek puan olumlu seviyeyi göstermektedir. Araştırmada, problemin incelenbilmesi amacıyla SYBÖ puanlarına yönelik üçlü bir yorum kategorisi oluşturulmuştur. Bu amaçla ölçekten elde edilen puanların ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen değerlere göre ortalamanın yarım standart sapmanın üstünde puan alanlar yüksek düzeyde sosyal yetkinlik beklentisi (148-200 puan arası); yarım standart sapmanın altında puan alanlar düşük düzeyde sosyal yetkinlik beklentisi (40-94 puan arası) ve arada değer alanlar ise orta düzeyde sosyal yetkinlik beklentisi (95-147 puan arası) grupları olarak sınıflandırılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmasında; benzer ölçütler geçerliliği yöntemiyle Kendini Kabul Envanteri Ergen Formu kullanılarak korelasyon değeri 0.18 olarak an-

lamalı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yapı geçerliği çalışmasında ölçek faktör analizinden geçirilmiş ve 40 maddenin 0.31 ile 0.70 arasında değişim gösterdiği saptanmıştır. Güvenirlik çalışmasında ise; test yarılama yöntemiyle güvenirlik katsayısı 0.86; Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.93 ve madde toplam puan korelasyonlarının da 0.43 ile 0.56 arasında değiştiği saptanmıştır.

Otomatik Düşünceler Ölçeği (ODÖ)

Hollan ve Kendall (1980) tarafından geliştirilen, Aydın, Aydın (1990) ve Şahin, Şahin (1992) tarafından ayrı ayrı Türkiye'ye uyarlanan (Akt: Savaşır ve Şahin, 1997) ölçek, 30 maddeden oluşmakta ve 1-5 arasında puanlanmaktadır. Likert tipi ölçekten alınabilecek puanlar 30 ile 150 arasında değişmekte olup yüksek puanlar, olumsuz otomatik düşüncelerin sıklıkla ortaya çıktığını göstermektedir. Hollan ve Kendall'ın 1980 yılında yaptığı (Akt: Savaşır ve Şahin, 1997) güvenirlik çalışmasında; hasta gruplar da Cronbach Alpha güvenirlik katsayısının 0.89 ile 0.94 arasında değiştiği ve yarıya bölme güvenirlik katsayısının ise 0.59 ile 0.91 arasında değiştiği saptanmıştır. Ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında Beck Depresyon Envanteri ile korelasyon 0.87; MMPI-D Skalası ile korelasyon ise 0.85 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin Türkiye uyarlamasında, Şahin ve Şahin 1992 yılında (Akt: Savaşır ve Şahin, 1997) Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısını 0.93; madde toplam puan korelasyonlarını ise 0.35 ile 0.69 arasında hesaplamıştır. Ölçeğin yarıya bölme güvenirlik katsayısının hasta gruplarda 0.59 ile 0.91 arasında değiştiği, test-tekrar test güvenirliliğinin ise 0.77 olduğu saptanmıştır. Ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında ise Beck Depresyon Envanteri ile 0.75; MMPI-D Skalası ile 0.85; Çok Yönlü Depresyon Ölçeği ile 0.60 ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği ile korelasyonu ise 0.27 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği-Ergen Formu, Otomatik Düşünceler Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu, araştırmacılar tarafından örnekleme alınan öğrencilere ders saatleri içinde uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın amacı ve ölçeklerin nasıl işaretleneceği konusunda açıklama yapılmıştır. Uygulama sonrası ölçekler puanlanarak elde edilen veriler istatistiksel işlem yapılmak üzere bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 11.0 paket programı kullanılmış ve Tek Yönlü Varyans Analizi, t-testi ve LSD tekniklerinden yararlanılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında ise 0.05 anlamlılık düzeyi üst değer olarak alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada incelenen alt problemlere yönelik olarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Sosyal Yetkinlik Beklentisi Düzeyine Göre Otomatik Düşünceler

Sosyal yetkinlik beklentisi düzeyine göre Otomatik Düşünceler Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını test edebilme amacıyla veriler üzerinde Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuç Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Yetkinlik Beklentisi Düzeyine Göre ODÖ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Sosyal Yetkinlik Beklentisi Düzeyi	n	ODÖ Puan Ortalamaları X	Ss	Kaynak	KT	Sd	KO	F	Önem Düzeyi
Düşük	67	109.02	21.31	Gruplar Arası	101171.06	2	50585.52	159.9	P<.001
Orta	311	70.21	17.43	Gruplar İçi	142987.88	452	316.34		
Yüksek	77	60.25	15.72	Toplam	244158.94	454			
Toplam	455								

Tablo 1’de yer alan istatistiksel veriler, Sosyal Yetkinlik Beklentisi düşük, orta ve yüksek düzeyde olan öğrencilerin ODÖ puan ortalamaları arasındaki farklılığın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Uygulanan LSD testi sonuçları ise bu önemli farklılığın, Sosyal Yetkinlik Beklentisi Düşük – Orta; Düşük – Yüksek ve Orta – Yüksek olan grupların ODÖ puan ortalamaları arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Öğrencinin Yaşadığı Sosyal Birime Göre Sosyal Yetkinlik Beklentisi

Yaşadığı sosyal birime göre öğrencilerin SYBÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test edebilme amacıyla veriler üzerinde Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuç Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencinin Yaşadığı Sosyal Birime Göre SYBÖ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Öğrencinin Yaşadığı Sosyal Birim	n	SYBÖ Puan Ortalamaları X	Ss	Kaynak	KT	Sd	KO	F	Önem Düzeyi
Aile Yanında	269	127.77	23.03	Gruplar Arası	26552.74	2	13276.37	20.8	P<.001
Akraba Yanında	87	114.44	20.95	Gruplar İçi	288389.01	452	638.02		
Yurtta	99	110.65	33.26	Toplam	314941.75	454			
Toplam	455								

Tablo 2’de yer alan istatistiksel veriler, yurttan kalan öğrencilerin SYBÖ puan ortalamalarının, akraba ve aile yanında kalan öğrencilere göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda bu farklılığın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. LSD testi sonuçları ise bu anlamlı farklılığın; aile yanında kalan grup ile yurttan ve akraba yanında kalan grubun SYBÖ ortalamaları arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 3. Öğrencinin Yaşadığı Sosyal Birime Göre ODÖ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Öğrencinin Yaşadığı Sosyal Birim	n	ODÖ Puan Ortalamaları X	Ss	Kaynak	KT	Sd	KO	F	Önem Düzeyi
Aile Yanında	269	70.53	21.99	Gruplar Arası	17234.42	2	8617.21	17.164	P<.001
Akraba Yanında	87	72.55	16.84	Gruplar İçi	226924.51	452	502.04		
Yurttan	99	85.82	27.26	Toplam	244158.94	454			
Toplam	455								

Tablo 3’te yer alan istatistiksel veriler; yurttan kalan öğrencilerin ODÖ puan ortalamalarının, aile ve akraba yanında kalan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda bu farklılığın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. LSD testi sonuçları ise bu anlamlı farklılığın; aile yanında kalan grup ile yurttan kalan grup ve yurttan kalan grup ile akraba yanında kalan grubun ODÖ puan ortalamaları arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Cinsiyete Göre Sosyal Yetkinlik Beklentisi

Kız ve erkek öğrencilerin SYBÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test edebilme amacıyla veriler üzerinde t-testi tekniği uygulanmış ve sonuç Tablo 4’te verilmiştir.

Öğrencinin Yaşadığı Sosyal Birime Göre Otomatik Düşünceler

Yaşadığı sosyal birime göre öğrencilerin ODÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını test edebilme amacıyla veriler üzerinde Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuç Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyete Göre SYBÖ Puanlarına İlişkin t-testi Sonuçları

Cinsiyet	n	SYBÖ Puan Ortalamaları X	Ss	Sd	t	Önem Düzeyi
Kız	321	120.72	26.82	453	.97	P> .05
Erkek	134	123.36	25.13			
Toplam	455					

Tablo 4’te yer alan istatistiksel veriler, erkek öğrencilerin SYBÖ puan ortalamalarının kızlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Uygulanan t-testi sonucunda, bu farklılığın 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı saptanmıştır.

Cinsiyete Göre Otomatik Düşünceler

Kız ve erkek öğrencilerin ODÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test edebilme amacıyla veriler üzerinde t-testi tekniği uygulanmış ve sonuç Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre ODÖ Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları

Cinsiyet	n	ODÖ Puan Ortalamaları X	Ss	Sd	t	Önem Düzeyi
Kız	321	75.52	23.59	453	1.82	P> .05
Erkek	134	71.17	21.96			
Toplam	455					

Tablo 5'te yer alan istatistiksel veriler, olumsuz otomatik düşüncelerin kız öğrencilerde erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Uygulanan t-testi sonucunda, bu farklılığın 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı saptanmıştır.

TARTIŞMA VE YORUM

Bu çalışmada lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşüncelerin, öğrencinin okul akademik takvimi boyunca yaşadığı sosyal birim (aile, akraba yanı ve yurt) ve cinsiyete göre değişip değişmediği incelenmiştir.

Araştırmada, öğrencilerin sosyal yetkinlik beklentisi düştükçe olumsuz otomatik düşüncelerin arttığını; ayrıca okul akademik takvimi boyunca yurttan kalan öğrencilerde, aile ve akraba yanında kalanlara göre sosyal yetkinlik beklentisinin daha düşük, olumsuz otomatik düşüncelerin ise daha yoğun olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmalarda, sosyal yetkinlik beklentisi düşük olan ergenlerde depresif semptomların (Payne & Jahoda, 2004) ve sosyal kaygı düzeyinin yüksek (Kashdan & Roberts, 2004) olduğu rapor edilmiştir. Sosyal ve akademik yetkinlik beklentisi düşük olan çocuklarda da benzer şekilde depresyon, yalnızlık ve davranış problemlerinin diğer çocuklara göre daha yoğun olduğu (Bandura, Pastorelli, Barbaranelli & Caprara, 1999) rapor edilmektedir.

Bu çalışmada; sosyal etkililik, güvengenlik, insan ilişkilerinde gösterilen performans, bir sosyal grup ya da etkinliğe katılma ve insanlarla yardımlaşma

gibi yaşantılarla ilgili yetkinlik beklentisi düştükçe, olumsuz otomatik düşüncelerde artış olduğu saptanmıştır. Sosyal yetkinlik beklentisi düşük olan öğrencilerde ve yurttan kalan öğrencilerde gözlemlenen olumsuz otomatik düşünceler ise; kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler, yalnızlık algısı, ümitsizlik, bulunduğu sosyal ortamdan uzaklaşma ya da kaçma fantazileri, değişme isteği ve yaşamdan hoşnutsuzluk gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır.

Aile yanında kalan ergenlerde akraba yanında ve yurttan kalan ergenlere göre olumsuz otomatik düşüncelerin daha az, sosyal yetkinlik beklentisinin ise daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu öğrenciler, ailenin sağladığı yakın duygusal ve sosyal destek ile sosyal etkililik, güvengenlik, insan ilişkileri, bir sosyal grup ya da etkinliğe katılma ve insanlardan yardım alıp verme gibi yaşantı alanlarında kendilerini daha yetkin görmektedirler. Böylece, kendilerine yönelik negatif duygu ve düşünceler, sosyal ortamdan kaçma fantazileri ve yaşamdan hoşnutsuzluk gibi konularda olumsuz otomatik düşünceler de daha az görülmektedir. Akraba yanında ve yurttan kalan öğrencilerde ailenin yakın duygusal ve sosyal desteğinin zayıflaması, sosyal yetkinlik beklentisinin düşmesine, olumsuz otomatik düşüncelerin ise artmasına neden olabilir. Diğer yandan olumsuz otomatik düşüncelerin kaygıyı ve depresyonu tetiklediğini (Leahy, 2003; Wells, 1997) burada belirtmek gerekir. Yetkinlik beklentisinin düşük olması da depresif belirtilerin ve sosyal kaygının yükselmesine neden olmaktadır (Bandura, 1993; Bandura, 1997). Tanrıkulu (2002), yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde, ailesinin yanında kalan ergenlere göre olumsuz otomatik düşüncelerin daha yoğun olduğunu saptamıştır. Tanrıkulu'nun araştırmasında elde edilen bulgularla, bu çalışmanın bulguları arasında benzerlik gözlenmektedir. Scott & Mallinckrodt da (2005), aile sevgisinden yoksun kalan bireylerde kendini yetkin görme düzeyinin düşük olduğunu saptamıştır. Bir başka çalışmada ise (Marshall &

Chassin, 2000) anne-babanın yakın duygusal ve sosyal desteğinin zayıflamasının, ergenlerde alkol ve madde kullanımına yatkınlık sağladığı saptanmıştır. Yapılan diğer araştırmalar ailenin ve yakın çevrenin sosyal desteğinin yetersiz olması ile ergenlerde; yüksek düzeyde stres (Constantine, Wilton & Caldwell, 2003), düşük akademik başarı (Demaray & Malecki, 2003), sınıf içi etkileşimlere katılımda yetersizlik (Natvig, Albrektsen & Qvarnstrom, 2003), yüksek risk alma davranışı (Rosenfeld & Richman, 2003), riskli cinsel davranışlara girme ve alkol kullanma eğilimi (Zaleski, Levey-Thors & Schiaffino, 1998) arasında önemli ilişki olduğunu göstermektedir. İlköğretim öğrencilerinde de aynı şekilde, sosyal destek alamayan çocuklarda düşük başarı, okula uyumsuzluk ve kişiler arası ilişkilerde başarısızlık gibi problemlerin daha çok yaşandığı (Demaray & Malecki, 2002) saptanmıştır. Bu araştırma bulgularına göre, yurttan ya da akraba yanında kalan öğrencilerin, aile yanında kalanlara göre benzer sorunları daha çok yaşayabileceği ileri sürülebilir.

Sosyal yetkinlik beklentisi üzerine son yıllarda yapılan araştırmalar; anne-baba arasındaki evlilik çatışmalarının çocuklarda sosyal yetkinlik beklentisi üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu (Troxel & Matthews, 2004; Katz & Gottman, 1997) göstermektedir. Aynı zamanda sosyal yetkinlik beklentisi düştükçe stres düzeyinin yükseldiği ve başa çıkma becerilerinin zayıfladığı (Matsushima, Shiomi, 2003), akademik yetkinlik algısı zayıfladıkça özsaygının ve akademik başarının düştüğü (Jonson-Reid, Davis, Saunders, Williams & Williams, 2005; Lane, Lane, Kyprianou, 2004) ortaya çıkmıştır. Ayrıca otoriter ve baskıcı baba tutumlarının yetkinlik algısını zayıflattığı (Scott & Mallinckrodt, 2005) ve sosyo – ekonomik düzey düştükçe yetkinlik beklentisinin de düştüğü (Yuehua, Shanggui, 2004) görülmektedir. Caprara & Steca (2005) ise yaptıkları araştırmada kendini yetkin görme ile sosyal ilişkilerde başarılı olma ve yaşam doyumu arasında önemli bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Bir

başka araştırmada ise (Biscaro, Broser & Taylor, 2004), yadsıma ve mantığa bürüne mekanizmaları ile düşük düzeyde yetkinlik beklentisi arasında önemli bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Yukarıda verilen bulgulara göre değerlendirildiğinde ise, bu araştırmanın örnekleminde yer alan ergenlerin; stres, akademik başarı ve öz saygı gibi değişkenler açısından da risk altında oldukları söylenebilir.

Araştırmada kız ve erkek öğrenciler arasında, sosyal yetkinlik beklentisi ve olumsuz otomatik düşünceler açısından önemli bir farklılığın bulunmadığı saptanmıştır. Yuehua ve Shanggui (2004) yaptıkları araştırmada; kızlarda ve erkeklerde yetkinlik beklentisi açısından önemli bir farklılığın bulunmadığını saptamış olup, bu araştırmanın bulgularını desteklediği görülmektedir. Bozkurt (1998) ise olumsuz otomatik düşüncelerin erkeklere göre kızlarda daha fazla gözlendiğini saptamıştır. Bozkurt'un elde ettiği bulgularla bu araştırmanın bulguları arasında farklılık olduğu görülmektedir. Toplumsal açıdan bakıldığında haklar ve özgürlükler açısından cinsiyet ayrımının ortadan kalktığı ve uniseks yaşamın yaygınlaştığı gözlenmektedir. Bu durum, erkek ve kızların her yaşta, benzer toplumsal koşulları bütün olumlu ve olumsuz yönleriyle benzer biçimde yaşamasından kaynaklanabilir.

Sonuç olarak; lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi düştükçe olumsuz otomatik düşünceler artmaktadır. Diğer yandan yurttan kalan öğrencilerde aile ve akraba yanında kalanlara göre sosyal yetkinlik beklentisi düşmekte, olumsuz otomatik düşünceler ise artmaktadır. Elde edilen bu sonuca göre; okul rehberlik servislerinin psikolojik danışman istihdamı açısından giderek daha güçlendirilmesi gerektiği önerilebilir. Ayrıca, yurttan kalan öğrencilere dönük olarak psikolojik danışmanlarca psiko – sosyal destek programları uygulamaya koyulabilir. Diğer yandan sosyal yetkinlik beklentisi ile psikolojik sağlığın önemli ölçütleri arasındaki ilişkiler araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Bandura, A. (1993). Perceived Self Efficacy in Cognitive Development and Functioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117 – 148.
- Bandura, A. (1997). Self – Efficacy. *Harward Mental Healt Letter*, 13(9), 1 – 4.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. ve Pastorelli, C. (1996). Multifaceted Impact of Self – Efficacy Beliefs on Academic Functioning. *Child Development*, 67, 1206 – 1222.
- Bandura, A., Pastorelli, C., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. (1999). Self – Efficacy Pathway to Childhood Depression. *Journal of Personality and social Psychology*, 76 (2), 258 – 270.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive Therapy and The Emotional Disorders*. New York: Penguin Books USA Inc. 29.
- Beck, A. T., Freeman, A. ve Davis, D. D. (2004). *Cognitive Therapy of Personality Disorders*. Second Edition. New York: The Guilford Press. 31.
- Bilgin, M. (1999). 14 – 18 Yaş Grubu Ergenlere Yönelik Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 12(II), 7 – 15.
- Biscaro, M., Broser, K. ve Taylor, N. (2004). Self - Efficacy, Alcohol Expectancy and Problem – Solving Appraisal as a Predictors of Alcohol Use in College Students. *College Student Journal*, 38 (4), 541 – 552.
- Bozkurt, N. (1998). Lise Öğrencilerinin Okul Başarısızlıklarının Altında Yatan, Depresyonla İlişkili Otomatik Düşünce Kalıpları. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. III.
- Caprara, V. G. ve Steca, P. (2005). Self – Efficacy Beliefs as Determinants of Prosocial Behavior Conductive to Life Satisfaction Across Age. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(2), 191 – 217.
- Coleman, P. K. (2003). Perceptions of Parent – Child Attachment, Social Self – Efficacy and Peer Relationships in Middle Childhood. *Infant and Child Development*, 12, 351 – 368.
- Connly, J. (1989). Social Self – Efficacy in Adolescence: Relations with Self – Concept, Social Adjustment and Mental Healt. Akt.: Bilgin, M. (1999). 14 – 18 Yaş Grubu Ergenlere Yönelik Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği Geliştirilme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 12(II), 7 – 15 .
- Constantine, M. G., Wilton, L. ve Caldwell, L.D. (2003). The Role of Social Support in Moderating the Relationship Between Psychological Distress and Willingness to Seek Psychological Help Among Black and Latino College Students. *Journal of College Counseling*. 6, 155 – 165.
- Demaray, M. K. ve Malecki, C. K. (2002). The Relationship Between Perceived Social Support and Maladjustment for Students at Risk. *Psychology in the Schools*, 39(3), 305 – 316.
- Demaray, M. K. ve Malecki, C. K. (2003). Unsolicited Article Related to Mini-Series. Perceptions of the Frequency and Importance of Social Support by Students Classified as Victims, Bullies and Bully – Victims in an Urban Middle School. *School Psychology Review*, 32(3), 471 – 489.
- Fan, C. ve Mak, A. S. (1998). Measuring Social Self – Efficacy in a Culturally Diverse Student Population. *Social Behavior and Personality*, 26(2), 131 – 144.

- Feltz, D. L. ve Payment, C. A. (2005). Self – Efficacy Beliefs Related to Movement and Mobility. *Quest*, 57, 24 – 36.
- Free, M. L. (1999). *Cognitive Therapy in Groups. Guidelines and Resources for Practice*. Chichester: John Wiley and Sons, Ltd., 61.
- Gresham, F. M. (1984). Social Skills and Self – Efficacy for Exceptional Children. *Exceptional Children*, 51(3), 253 – 260.
- Gresham, F. M., Evans, S. ve Elliott, S. N. (1988). Self – Efficacy Differences Among Mildly Handicapped , Gifted and Nonhandicapped Students. *The Journal of Special Education*, 22(2), 231 – 241.
- Johnson-Reid, M., Davis, L., Saunders, J., Williams, T. ve Williams, J. H. (2005). Academic Self – Efficacy Among African American Youths: Implications for School Social Work Practice. *Children and Schools*, 27(1), 5 – 14.
- Kashdan, T. B. ve Roberts, J. E. (2004). Social Anxiety's Impact on Effect, Curiosity and Social Self – Efficacy During a High Self – Focus Social Threat Situation. *Cognitive Therapy and Research*, 28(1), 119-141.
- Katz, L. F. ve Gottman, J. M. (1997). Buffering Children From Marital Conflict and Dissolution. *Journal of Clinical Child Psychology*, 26(2), 157 – 171.
- Kim, J. ve Cicchetti, D. (2003). Social Self – Efficacy and Behavior Problems in Maltreated and Nonmaltreated Children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32(1), 106-117.
- Lane, J., Lane, A. M. ve Kyprianou, A. (2004). Self – Efficacy, Self – Esteem and Their Impact on Academic Performance. *Social Behavior and Personality*, 32(3), 247 – 256.
- Leahy, R. L. (2003). *Cognitive Therapy Techniques. A Practitioner's Guide*. New York: The Guilford Press., 334.
- Marshal, M. P. ve Chassin, L. (2000). Peer Influence on Adolescent Alcohol Use: The Moderating Role of Parental Support And Discipline. *Applied Developmental Science*, 4(2), 80 – 88.
- Matsushima, R. ve Shiomi, K. (2003). Social Self - Efficacy and Interpersonal Stress in Adolescence. *Social Behavior and Personality*, 31(4), 323 – 332.
- Natvig, G. K., Albrektsen, G. ve Qvarnstrom, U. (2003). Methods of Teaching and Class Participation in Relation to Perceived Social Support and Stress: Modifiable Factors for Improving Healt and Wellbeing Among Students. *Educational Psychology*, 23(3), 261 – 274.
- Payne, R. ve Jahoda, A. (2004). The Glasgow Social Self – Efficacy Scale – A New Scale for Measuring Social Self – Efficacy in People with Intellectual Disability. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 11, 265 – 274.
- Persons, J. B. (1989). *Cognitive Therapy in Practice. A Case Formulation Approach*. New York: Penguin Books Canada Ltd., 116.
- Rosenfeld, L. B. ve Richman, J. M. (2003). Social Support and Educational Outcomes for Students in Out-of-Home Care. *Children and Schools*, 25(2), 69 – 86.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 39 – 45.

Schunk, D. H. (1989). Self – Efficacy and Cognitive Achievement: Implications for Students with Learning Problems. *Journal of Learning Disabilities*, 27(1), 14 - 22.

Schunk, D. H. (1990). Goal Setting and Self – Efficacy During Self – Regulated Learning. *Educational Psychologist*, 25(1), 71 – 86.

Schunk, D. H. (1991). Self – Efficacy and Academic Motivation. *Educational Psychologist*, 26(3-4), 207 – 231.

Schunk, D. H. ve Gunn, T. P. (1986). Self – Efficacy and Skill Development: Influence of Task Strategies and Attributions. *Journal of Educational Research*, 79(4), 238 – 244.

Scott, A. B. ve Mallinckrodt, B. (2005). Parental Emotional Support, Science Self – Efficacy and Choice of science Major in Undergraduate Women. *The Career Development Quarterly*, 53, 263 – 274.

Stanley, M. A. ve Maddux, J. E. (1986). Cognitive Processes in Health Enhancement: Investigation of a Combined Protection Motivation and Self – Efficacy Model. *Basic and Applied Social Psychology*, 7(2), 101 – 113.

Tanrıkulu, T. (2002). Yetiştirme Yurtlarında ve Aile Ortamında Yaşayan Ergenlerin Bilişsel Yapıları (Olumsuz Otomatik Düşünceler) ve Problem Çözme Becerileri Açısından İncelenmesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 86-87.

Troxel, W. M. ve Matthews, K. A. (2004). What are the Costs of Marital Conflict and Dissolution to Children’s Physical Health. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7(1), 29 – 57.

Wells, A. (1997). *Cognitive Therapy of Anxiety Disorders. A Practice Manual and Conceptual Guide*. New York: John Wiley and Sons., 4 – 5.

Yuehua, T. ve Shanggui, S. (2004). A Study on General Self – Efficacy and Subjective Well – Being of Low SES College Students in a Chinese University. *College Student Journal*, 38(4), 637 – 643.

Zaleski, E. H., Levey-Thors, C. ve Schiaffino, K. M. (1998). Coping Mechanisms, Stress, Social Support and Health Problems in College Students. *Applied Developmental Science*, 2(3), 127 – 137.

SUMMARY

AN INVESTIGATION OF SOCIAL EFFICACY EXPECTANCY AND AUTOMATIC THOUGHTS IN HIGH SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO THE LIVING PLACES, AND GENDER.

T.Fikret Karahan* , Mehmet E.Sardoğan* , Eyüp Özkamalı**, Özlem Mentеш***

Self-efficacy, which includes the thoughts about the capacity of individual with themselves (Bandura,1997) and to see their capacity efficient in terms of behaviorc in the society (Lane, Lane & Kyprianou, 2004). Self-efficacy has an important role in the psychological processes (Bandura, Barbaranelli, Caprara & Pastorelli, 1996). The self-efficacy has an important effect on the developmental process of the individual (Fan & Mak, 1998) and to gain new behaviors and performing background for this behavior (Schunk, 1991).

The social self-efficacy is defined as the source of the relations with social environment and efficacy on the individuals behaviors (Matsushima & Shiomi, 2003; Gresham, 1984). Social self efficacy is the view of individulals' about the performance on the behaviors. Positive or negative automatic thoughts have an important effect on the self-efficacy expectancy. All individuals have positive or negative automatic thoughts and has important effect on the behaviors of the individual.

The present study had three purposes. The first, was is there a significant difference between automatic thoughts scores according to the social self-efficacy levels? The second was is there a significant difference between social self-efficacy scale scores and automatic thoughts scale scores according to the social living unit? The third was is there a significant difference between social self-efficacy scale scores and automatic thoughts questionnaire scores according to the gender?

METHOD

There were 455 students in this study who were in 9., 10. and 11. class, residing Ordu Ticaret Meslek and Anadolu; Anadolu Meslek, Güzel Sanatlar, Ordu Lisesi and Cumhuriyet Lisesi. In this study, Social Self-Efficacy Scale (Adolescence Form), Automatic Thoughts Scale and Demographic Information Form were used. The data were analysed by SPSS 11.0 statistic program. One Way Anova, t-test and LSD techniques were used.

RESULTS AND DISCUSSION

The findings indicate that when the social self-efficacy level were decrease the automatic thoughts were also increase. In addition, students who were stayed in dormitory had lower level of social self-efficacy and the number of automatic thoughts were higher than other students who were stayed with their family or relatives. Lower levels of social self-efficacy in adolescence was related to depressive sypptoms (Payne & Jahoda, 2004) and social anxiety (Kashdan & Roberts, 2004). Tanrıku (2002), in his study found that, adolescence who were stayed in dormitioriy have higher number of automatic thoughts. Scott & Mallinckrodt (2005), also found that adolescence who have no family love has lower levels of social self-efficacy.

* Yrd.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, tfikretkarahan@hotmail.com; sardogan@omu.edu.tr

** Arş.Gör.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, ozkamali@omu.edu.tr

*** Psikolojik Danışman, Ticaret Meslek Lisesi/Ordu, mermaidozlem@hotmail.com